

Zigmas ZINKEVIČIUS
Lietuvių kalbos institutas

**LIE. DIAL. *paskandà* ‘PRAGARAS’, *svečià* ‘VIEŠNIA’,
vókis ‘VOKIETIS’, *tibùliai* ‘SVOGŪNAI’**

Kaip religinis terminas žodis *paskandà*, rytų aukštaičių tartas *paskundà* ir turėjęs reikšmę ‘pragaras’, buvo vartojamas senosios lietuvių rašomosios kalbos rytinio varianto (*vilniečių*), anuomet vadinto tiesiog *lietuvių kalba*, autorių raštuose (Sirvydas, Jaknavičius, 1605 m. katekizmas ir kt.). Vėlesniuose raštuose labai retai beaptinkamas. Iki šių dienų gyvojoje kalboje ta reikšmė išliko, rodos, tik apie Daukšius (taria *paskandà*). Kitur tarmėse (ir truputį ankstesniuose raštuose) jis turi kitas, bet pragarui artimas reikšmes, būtent: ‘patvinimas, užliejimas’ (Alsėdžiai, Skriaudžiai), ‘tvanas’ (Stanevičiaus raštai), ‘nuskendimas’ (įvairūs bažnytiniai tekstai), ‘prapultis, pražūtis, pasmerkimas’ (Grūžiai, Pasvalio r., Valančiaus ir Baranausko raštai). Greičiausiai iš pastarųjų ar panašių reikšmių jis XVII a. ar kiek anksčiau ir buvo Vilniaus vyskupijoje terminologizuotas, gavo krikščionių pragaro reikšmę ir imtas vartoti šalia skolinio *peklà*. Žemaičių vyskupijoje tada įsivyravo dabartinis terminas *přāgaras*.

Žodis *svečias* turi tik vyriškosios, o *viešnià* – tik moteriškosios giminės formas. Pastarosios (*viešnià*) pavyzdžiu Dieveniškų šnektoje buvo pasidaryta ir moteriškosios giminės forma *svečià* ‘viešnia’. Praeityje būta taip pat vyriškosios giminės formos *viešnis* (yra Bretkūno raštuose, žr. LKŽ 19, 284).

Dieveniškų šnektoje yra nepriesaginė forma *vókis* ‘vokietis’, vartojama šalia priesaginių *vókietis*, *vokietys*. Neaišku, ar nepriesaginė forma yra naujai pasidaryta iš priesaginių, ar tai senas veldinys. Dar žr. LKK 31, 118.

Pietų aukštaičių tarmės ploto pakraščiuose, arčiau vakarų aukštaičių, dzūkavimas kaip tarminis reiškinys nyksta, dažnai vartojamos gretiminės nedzūkiškos žodžių formos, kurios vis labiau įsigali vietoj dzūkiškųjų atitikmenų. Čia pastebėta nemaža hipernormalizmų, kai iš seno turėti (ne atsiradę dėl dzūkavimo) priebalsiai *c*, *dz* keičiami neva originaliais *t*, *d*. Dažniausiai tai būna sporadiški okazionalizmai, bet pasitaiko ir pastovesnių. Būdingas tokios pakaitos pavyzdys – Punsko šnektos *tibùliai* ‘svogūnai’, padarytas iš skolinio *cibùliai* ‘t. p.’.